

ORAȘUL GALAȚI PÂNĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Ion CHIRTOAGĂ

Doctor habilitat în istorie, conferențiar cercetător la Institutul de Istorie. Domeniul de interes: istoria românilor, istoria localităților, monumentelor de istorie, geografie și demografie istorică. Cărți publicate: *Istoria Românilor. Epoca medievală*, București: Cartier istoric, 1999. *Din istoria Transnistriei*, Chișinău: Civitas, 2001; *Târguri și cetăți din sud-estul Moldovei (secolul al XIV-lea – începutul secolului al XIX-lea)*, Chișinău: Prut Internațional, 2004; *Din istoria sudului Basarabiei*, Chișinău: Civitas, 2007.

Orașul Galați până la începutul secolului al XIX-lea

Rezumat. Timp de peste două secole Galați a fost unicul port al Țării Moldovei prin intermediul căruia Moldova exporta produsele sale agrare în regiunile pontice și mediteraneene. De aici se trimiteau la Istanbul cantități mari de produse alimentare sub formă de zaherea și se importau obiecte produse de meșteșugarii străini, unele dintre ele ajungând și în țările vecine. Începând cu anul 1834, vapoare cu aburi austriece făceau curse regulate până în Galați. De asemenea, se făcea comerț de tranzit cu țările germane, sporea importanța construcției de nave militare de mari dimensiuni ș.a. Localnicii se bucurau de condiții prielnice pentru producerea diferitor bunuri materiale, dar mai ales de poziția geografică favorabilă pentru efectuarea schimbului de mărfuri, ceea ce le permitea să câștige bani din comercializarea produsele lor.

Demersul este o prezentare panoramică a orașului Galați prin prisma consemnărilor și relatărilor mai multor călători și negustori care l-au vizitat până la începutul secolului al XIX-lea. Din cauza dominației străine, numărul locuitorilor din oraș era foarte mic. În cursul timpului, orașul Galați, de altfel ca și alte localități din Moldova, a suportat numeroase pagube materiale din cauza confruntărilor militare pe care le duceau marile puteri. Orașul a cunoscut o ascensiune în dezvoltarea sa abia după ce a fost lichidată dominația străină asupra spațiului românesc extracarpatic.

Cuvinte-cheie: Galați, port, vamă, comerț, negustor, administrație otomană, zaherea, biserică.

The City of Galați until the Beginning of the 19th Century

Abstract. For over two centuries, Galați was the only port of Moldova. Through which agricultural products from Moldova were exported to the Pontic and Mediterranean regions, also large quantities of food products in the form of army provisions (*zaherea*) were sent to Istanbul, as well as a lot of objects produced by foreign craftsmen were imported, some of them also reaching neighboring countries. Starting from 1834, Austrian steamships made regular runs to Galați. Also, there was transit trade with the German countries, the importance of the construction of large military ships increased, etc. The locals enjoyed favorable conditions for the production of various material goods, especially the favorable geographical position for carrying out the exchange of goods, which allowed them to earn money from the sale of their products.

The approach represents a panoramic presentation of the Galați city in the light of the records and itineraries of several travelers and merchants who had visited it until the beginning of the 19th century. Due to the foreign domination, the number of inhabitants of the town was very small. In the course of time, the town of Galați, as well as other localities in Moldova, suffered numerous material damages due to the military confrontations carried out by the great powers. The city experienced an upswing in its development only after the foreign domination over the Romanian extra-Carpathian territory was liquidated.

Keywords: Galați, port, customs, trade, merchant, ottoman administration, army provisions (*zaherea*), church.

Primele mărturii ale unei așezări umane în zona municipiului Galați s-au depistat pe malul estic al bălții Mălina (în nord-vestul municipiului), unde au fost descoperite fragmente din ceramica de tip Stoicani-Aldeni, unelte confecționate din silex și os, datând din neolitic. Tot în această zonă, pe malul sudic s-a descoperit un sceptor de piatră aparținând culturii Coșlogeni de la finele Epocii Bronzului. În vatra orașului s-au găsit vârfuri de săgeți din fier provenite dintr-un mormânt tumular datând din secolul IV î.Hr. La Barboși au fost descoperite vase grecești, datând din secolul V î.Hr. Barboși au fost o importantă localitate dacică fortificată ce a durat aproape 500 de ani. Aici s-a descoperit și un sanctuar. Orașul s-a dezvoltat pe moșia unei străvechi așezări dacice, existente în secolele VI-V î.Hr., la vadul Dunării care, începând cu perioada celor două războaie a împăratului Traian cu dacii, în 101–102 și 105–106, va cunoaște influența civilizației romane. Noua așezare daco-romană din secolul III d. Hr. de la sud de locul actualei Biserici Precista de la vadul Dunării fu nimicită de apele fluviului care străbat malul stâng. Descoperirile făcute în ultimii ani demonstrează continuitatea așezării din secolele VII-XI de lângă Vadul Dunării: tezaurul de la Galați format din 12 monede de argint bizantine emise între anii 613–685, o monedă bizantină din vremea împăratului Mihail IV Paflogonianul (1034–1041), dar și mormântul cuman din partea vestică a Bisericii Precista. Descoperirile arheologice menționate demonstrează faptul că pe moșia Galați au existat așezări umane din perioada anterioară întemeierii statului românesc de la est de Carpați. Faimosul călător turc Evlia Celebi a scris la mijlocul secolului al XVII-lea că la Galați ar fi fost cetate [1, p. 362, 731], opinie neconfirmată de către alte surse istorice. Probabil, aici e vorba de Valul Traian de Jos, rămășițele cărora, în 1722, le-a văzut, la o jumătate de milă de Galați, fostul cazac Filip Orlik [2, p. 142].

Prima menționare documentară a localității Galați datează din 1445. În două acte voievodale este menționată localitatea Galați, aflată pe malul Dunării, unde se prindea pește, utilizat la alimentarea locuitorilor, inclusiv a călugărilor

unor mănăstiri. Pescarii din Galați aveau anumite venituri de la această ocupație economică, utilizată la întreținerea membrilor familiilor respective. Venituri de la această ocupație economică avea și puterea centrală, care periodic renunța la perceperea lor pentru a nu periclita interesele unor consumatori. În actul semnat de domnul Ștefan al II-lea se menționa că el scutea două care ale mănăstirii Humor, trimise „să aducă pește de la Galați...” de vama cuvenită domniei. La 8 octombrie 1454 deja Petru voievod scutea de vamă domnească, de brudină (taxă de trecere a vadurilor) și de vama de târguri două care ale mănăstirii Humorului, trimise „să aducă pește de la Galați (și) de la iezere, de la bălți sau de unde ar fi” [3, p. 233; 4, p. 202].

Importanța localității Galați a crescut după ce în iulie-august 1484 turcii au cucerit Chilia și Cetatea Albă, orașe prin intermediul cărora întreprinzătorii din Moldova efectuau legături comerciale intense cu alte țări, utilizând în acest scop vasele fluviale și maritime. O parte a produselor alimentare din Moldova, transportate anterior la Chilia, după 1486 erau aduse în porturile Reni și Galați. De la Dunăre produsele din Moldova luau calea spre porturile de pe litoralul pontic, iar uneori, după cum reiese din sursele documentare ulterioare, ajungeau și în Marea Mediterană. În localitatea Galați au început să se așeze cu traiul negustori și meșteșugari veniți din sate și din alte orașe, care au schimbat aspectul localității. Pe timpul primei domnii a lui Petru Rareș, Reniul și Galații au obținut aspectul unor localități urbane, figurând ca atare pe harta călătorului sas din Transilvania G. Reichersdorffer, care a vizitat Moldova în anii 1527 și 1535 [3, p. 221, 235]. În 1546 este menționat „drumul Galaților”. Pe acest drum, mărfurile țării, fiind duse spre portul Galați, erau transportate spre Istanbul cu ajutorul corăbiilor. Printre mărfurile principale era „grâul pentru Galați”, menționat într-un document din 1582 [5, p. 228].

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea Imperiul Otoman trecea printr-o criză economică, care a creat condiții favorabile pentru apariția unor grupuri banditești dispuse să jefuiască locuitorii pașnici. Grupuri de bandiți au apărut

și în teritoriul de pe cursul inferior al Dunării de Jos, aflat sub administrația otomană. Deoarece forțele otomane locale nu erau suficiente pentru a restabili ordinea în ținut, Poarta a fost nevoită să apeleze la ajutorul românesc. Între 8 și 17 august 1565, Suleyman I i-a comunicat domnului Moldovei că a luat cunoștință de informația privind „apariția unor rebeli și a unor haramini” înarmați pe Dunăre, lângă cetatea Chilieii, care cu bărcile lor făceau incursiuni de jaf și în ținuturile Rumeliei, adică în Balcani. Au fost date porunci strașnice beifului de Silistra să ia bărci din Chilia și Brăila și să-i prindă: „Se cere ca domnul să înarmeze toate caicele (bărcile – n.n.) din Galați (Kalas) și să pună mâna pe acești rebeli, care jefuiesc pe negustori, tulburând satele și orașele. Dacă printre ei s-ar găsi musulmani, supuși otomani, să fie aruncați în închisoare.” [6, p. 39]

În timpul războiului dintre Imperiul Otoman și cel Habsburgic (1593–1606) s-au creat condiții favorabile pentru a ataca și recuceri cetățile otomane pe Dunăre și Nistru. Potrivit relatărilor misionarului croat Alexandro Comulao (Komulovici) din 14 octombrie 1594, domnul Moldovei Aron Tiranul, cu 21 mii ostași a „mers sub cetatea Chilieii” [7, p. 369]. În aceste lupte se implicau și unele forțe din afara Țării Moldovei. În 1595 nobilul raguzan Paolo Giorgi relatează: „Cât privește trecerea cazacilor, ungarilor și moldovenilor spre țara turcilor spre Galați, localitate pe Dunăre în Moldova va trebui depusă o silință extremă de a se porni cât mai curând, căci în iuțea stă asigurarea succesului.” [7, p. 391]

Prin Galați treceau negustorii veniți din Liov, care se îndreptau cu sau fără marfă spre Istanbul. În vara anului 1608 călătorul armean Simeon Lehați din Liov a plecat cu treburi la Istanbul, trecând și prin Moldova. Atunci el relatează că a „ajuns la Galați care este ultimul oraș al Moldovei” [8, p. 347]. Prin Galați treceau unii negustori cu mărfuri, care venind din Istanbul se îndreptau spre Liov. Italianul Tommaso Alberti, venind cu mărfurile sale din Istanbul și la 3 decembrie 1612 trecând Dunărea cu barca, a „ajuns la Galați, oraș pe malul Dunării, stăpânit de domnul Moldovei. Am descărcat mărfu-

rile din luntre și am stat în acel loc toată ziua pentru a lega mai bine baloturile și a găsi care pentru călătoria noastră... Ne-am simțit foarte bine (acolo), am găsit pește mult și bun adică: moruni proaspeți, nisetri, păstrugă în cantitate foarte mare și la un preț foarte ieftin, aproape pe nimic; mare mulțime de iepuri cu cinci bani unul; n-am găsit găini și alte păsări toate lucrurile fiind prădate de tătari încă de acum patru luni.” [8, p. 360] În această perioadă, la vest de Nistru uneori pătrundeau nogaii în frunte cu mârzacul Cantemir din neamul Mansur, aflat în Crimeea, cauzând localnicilor mari pagube materiale și umane. La întoarcere negustorul italian a trecut tot prin Moldova: „La 4 mai 1613 am plecat din Kamenița cu 62 de care mari, fiecare car cu câte 6 cai, încărcate cu felurite mărfuri, adică blănuri de samur, de răs, de iepuri și stoffe de kermezina, țesături de mătase și multe alte mărfuri pentru a duce totul la Constantinopol... La 15 (mai) am ajuns în orașul Galați, și acolo am descărcat marfa spre a o îmbarca în luntre, ca să trecem Dunărea” în drum spre capitala otomană [8, p. 364-365].

În 1621 sultanul Osman al II-lea a ocupat portul Reni, unde a introdus administrația otomană. Rămânând singurul port al Moldovei, orașul Galați a continuat să joace cu rol tot mai mare în comerțul intern și extern al țării. În 1641 episcopul catolic Petru Bogdan Bakșici, trecând prin Moldova, relatează că orașul Galați „are din belșug pește și tot felul de vite ca: boi, vaci și alte patrupede; are multe vie și produce grâu destul. Aici este schela Dunării unde domnul ia vamă de la călătorii care trec din Turcia pentru a merge în Moldova, Polonia și Ungaria sau Transilvania; pe aici trec toate caravanele care vin din Constantinopol, fie pe apă sau pe uscat; corăbii și vase mari care vin din Marea Neagră pe Dunăre, încarcă grâu și alte mărfuri aici, în orașul Galați. În acest loc își are reședință un jude, pentru că ei îl socotesc drept oraș, și asemenea localității poartă numele de târg... un loc de negoț sau oraș comercial: în fiecare săptămână se ține târg și vin mulți negustori turci, armeni, greci, români și uneori și catolici, dar rareori, deoarece nu se găsesc în apropiere, în Turcia,

locuri apropiate care să fie locuite de catolici.” [9, p. 226-227] În 1630 călugărul catolic Paolo Bonici relatează că în orașul „Galați este schela domnului Moldovei pentru mărfurile care merg din Turcia în Polonia și invers. Întreaga vamă a Moldovei se arendează vameșilor pe 15 sau 40 mii de scuzi și aceștia pun după aceea oamenii lor de încredere în toate schelele, dar schelele principale sunt Galați de pe Dunăre și Hotinul de pe Nistru” [9, p. 20]. Iar Niccolo Barsi, care s-a aflat pe teritoriul Moldovei între 1633-1639, relatează că în orașul Galați „se aduc... mărfuri din Constantinopol și Trapezunt, iar din acest oraș se vinde unt și brânză. Aici locuiesc moldoveni, turci, greci, unguri. Se găsește pește din belșug, morun, icre negre, nisetri și crap” [9, p. 82-83]. În 1652 călătorul Robert Bargrave relatează că la Galați a găsit „bere foarte bună și un mied minunat (și alte băuturi – n.n.). Acest oraș este foarte bine îndestulat cu diferite merinde, mai ales cu pește, care este atât de ieftin încât pentru valoarea a două pence am avut mai mult decât îndeajuns pentru hrană a 5 sau 6 inși. Aici se găsește și miere din belșug și cea mai bună pâine... Orașul nu este mare dar clădirile sunt frumoase și bune... sunt zidite și acoperite cu șindrilă, pusă una peste alta și armonios împodobite.” [9, p. 486] De la Galați se trecea și în stânga Prutului cum a procedat Paul de Alep: „Am plecat din Galați în dimineața de miercuri a lunii octombrie (1656) și am trecut prin... Reni.” [1, p. 282] În 1670 misionarul Francesco-Maria Spera relatează că biserica catolică din Galați, „oraș comercial lângă Dunăre”, avea multe prăvălii [10, p. 209]. În 1676 călătorul francez Jean-Baptiste Tavernier relatează: „De la Iași la Galați (erau) 8 zile (de mers). Toate mărfurile sunt taxate acolo fiecare în parte și plata vămii se ia la Iași, după țidula pe care negustorul se îngrijește să o aducă de la Galați, unde se înscriu pe cuvântul lui mărfurile pe care le declară.” [10, p. 525]

Pe la Galați intra în Moldova noul domn la tronul țării numit la Istanbul. Aici el era întâmpinat cu mare fast de către boierimea locală. În 1676 călătorul francez De La Croix relatează: „... Boierimea din Galați se înfățișează la trecerea domnului, însoțită de oastea de pedestri

și călări, cu mai multe carete și o mulțime de căruțe, cai și catâri încărcăți cu provizii pentru hrana domnului și a suitei sale, până la Iași, care este la 4 zile de la Dunăre.” [10, p. 259] Populația orașului Galați și altor localități din Moldova uneori era afectată de epidemii de boli virale. Englezul italianizat Giovanni Battista de Burgo relatează: „În 1681 bântuia ciuma la Galați, în toată Moldova, Serbia etc...” [10, p. 570]

În timpul războiului dintre Imperiul Otoman și cel Habsburgic (1593–1606) s-au creat condiții favorabile și pentru ca instituțiile catolice din Italia să-i susțină pe coreligionarii lor din Țările Române extracarpatice. În 1595–1596 misionarul Francesco Pastis din Candia relatează că la Galați era o biserică catolică fără preot [7, p. 639]. Peste o perioadă de timp, la Galați a fost numit un preot catolic, dar el activa în condiții materiale nefavorabile. În 1630, aflând-se în Galați, călugărul Paolo Bonici relatează despre necesitatea de a susține material preotul catolic local, deoarece în oraș erau puțini enoriași: „Aici la Galați sunt vreo 16 case (familii de catolici – n.n.) cu biserică și fără preot... Și catolicii aceștia ai noștri se fac ortodocși pentru că nu au preot, îndeosebi în ceasul morții... În țările acestea preoții nu pot să trăiască dacă nu au vreun ajutor din altă parte și dacă nu știu limba valahă (română – n.n.)... sau cea ungurească sau cea germană, nu vor putea realiza nimic.” [11, p. 16-17, 27] Adică era necesar de a cunoaște limbile enoriașilor (ungară sau/și germană) și a comunității majoritare din oraș. În 1636 misionarul Benedetto Emanuele Remiondi relatează despre „o biserică (catolică – n.n.)... clădită din lemn (se afla – n.n.) în orașul... Galați... aici locuiesc 12 familii de unguri catolici fără preot și uneori vin în acest oraș câțiva negustori catolici raguzani pentru mărfurile și negoțul lor” [9, p. 94]. În 1641 episcopul Bakșici relatează că în orașul Galați „sânt 41 de catolici pentru împărtașanie și 8 copii; sânt de origine maghiară, dar puțini din ei mai știu ungurește ci vorbesc românește. Au o biserică de lemn, acoperită cu paie, lungă de 12 pași și lată de 5 pași, cu două uși, închinată Sf. Nicolae... N-au nimic pentru efectuarea slujbei, și rareori vin aici preoți, pe de

o parte pentru că sânt puțini catolici, iar pe de altă parte pentru că sunt cam departe de alte localități, unde se găsește preoți (catolici – n.n.)...; ar dori mult să aibă un preot care ar putea să-și agonisească traiul...” [9, p. 227] În 1643 misionarul Bartolomeo Bassetti relatează că „biserica din Galați... este din lemn, acoperită cu șindrilă... Este lungă de 16 pași, largă de 7... Case de catolici sunt 13; suflete – 53; de împărțit – 48. Nu este paroh.” [9, p. 180] În 1645 misionarul Francesco Maria Spera relatează că „în biserica de la Galați este un preot care slujește... fără a fi hirotonisit, și așa declară toți acești poporani” [9, p. 387]. În 1650 misionarul Bonaventura din Campofranco menționează că orașul Galați „are o biserică (catolică – n.n.). Sunt vreo 30 familii de unguri. Nu are nici un venit.” [9, p. 438] În 1652 Francesco Maria Spera relatează că „la Galați își are reședința părintele Sebenico, misionar” [9, p. 391]. Într-o dare iezuită din 1654 se relatează că un preot catolic avea reședința la Galați [9, p. 507]. În 1659 episcopul Marian Kurski relatează că „biserica din Galați e fără preot” [9, p. 463]. În 1668 misionarul Vito Piluzzi relatează că biserica catolică din Galați era fără preot [10, p. 79]. În 1670 misionarul Giovanni-Batista relatează că la Galați „Biserica este făcută din nuiete împletite și acoperite apoi cu pământ. Înăuntru sunt două altare, făcute de părintele Antonio Rossi misionar apostolic; are odăjdii nu prea bune, două potire și o cruce de argint și unul din numitele potire s-a pierdut din cauza părintelui Benedeto Ballati, misionar apostolic, când a slujit în acel loc; are acea biserică o vie și șase sau șapte prăvălii care se închiriază cu un taler imperial pe lună, și din banii arătați a treia parte se dă cântărețului și două părți preotului și acolo este acum ca paroh părintele Antonio Rossi, misionar apostolic” [10, p. 218]. Iar misionarul Francesco-Maria Spera în același an precizează că preotului catolic din Galați „i se da 300 de aspri pentru hrană. Acolo sunt 50 suflete de catolici localnici, câțiva negustori și câțiva armeni.” [10, p. 109] La 26 august 1671, nunișul papal Vito Piluzzi de Vignatello raportează: „La Galați stă părintele Antonio Rossi din Mundeano, care dă asistență religioasă și acelor catolici care se află

la Chilia, la Ismail și la Brăila, cetăți de la granițele Turciei fără biserici” catolice [10, p. 91, 560]. În 1672 călătorul italian Cornelio Magni relatează că la Galați: „... m-am dus să văd bisericile și am găsit trei sau patru deosebit de însemnate – am găsit una catolică în care slujea părintele din familia Rossi” [10, p. 105]. În 1682 misionarul Vito Piluzzi relatează că la Galați era „biserica de lemn acoperită în felul celor italiene multumită priceperii părintelui del Monte... casa... cu o grădină în bună stare... are trei vii, două cumpărate de părinte... Sunt trei case de catolici locuind statornic acolo: aceștia – împreună cu negustorii și cu alții s-ar ridica la treizeci de suflete. Părintele mai are grijă și de bieții catolici care se află la Brăila și la Babadag și care sunt negustori raguzani” [10, p. 375]. În 1683 episcopul catolic polon Iacob Dluski a numit Galații printre cele patru localități din Moldova, unde preoții catolici aveau condiții normale de trai [9, p. 227]. Prin urmare, cu susținerea comunității catolice preoții acestei confesiuni puteau să supraviețuiască cu succes în orașul Galați, mai având venituri de la vii, prăvălii ș.a.

La Galați erau mai multe biserici ortodoxe ridicate în diferite perioade de timp. În 1641 episcopul Bakșici relatează că în orașul Galați „sunt 100 de familii de români... cu peste 2600 de suflete, toți schismatici (ortodocși – n.n.). În acest oraș se află o biserică mare (ortodoxă – n.n.) de zid și frumoasă, ridicată de domn și închinată Sf. mucenic Dumitru; este vecină cu biserica noastră (catolică – n.n.); (locuitorii) au 8 biserici de lemn, acoperite cu șindrilă și paie, ca și (biserica) noastră.” [9, p. 180] În 1643 misionarul Bartolomeo Bassetti relatează că în Galați sunt „case de schismatici 3000 (probabil, de 10 ori mai puțin – n.n.), socotindu-se aici și turcii și celelalte neamuri. Suflete 1300. Șase biserici și o mănăstire a grecilor (ortodocșilor – n.n.) unde stau 8 călugări” [1, p. 24]. Una din bisericile ortodoxe a fost ridicată de către Vasile Lupu. În 1653 călătorul sirian Paul de Alep relatează că recent Vasile Lupu a construit biserica Sf. Dimitrie [1, p. 26]. Paul de Alep mai relatează că „în acest oraș sunt opt biserici, cele mai multe din piatră: două închinare Maicii Domnului, două

Sf. Nicolae, două Sf. Dumitru, una Sf. Mihail și a opta – Sf. Paraschiva și Sf. Gheorghe” [1, p. 291]. În Galați se afla și mănăstirea Sf. Nicolae, care între 1642 și 1654 a servit ca reședință pentru patriarhul Athanasie al III-lea de Patellarios oferită de către Vasile Lupu [12, p. 191]. Trecând prin Moldova în 1701, starețul Leonte relatează: „Orașul Reni e mai frumos decât Galați”. Însă sub raport spiritual, lucrurile se poziționau invers: „Dar, consemnează pelerinul, nu sunt mănăstiri ca la Galați” [13, p. 629]. În 1782 călătorul polon Josef Mikocha relatează: „Orașul Galați nu are mai mult de trei sute de locuitori (capi de familie – n.n.) constând din greci, români, armeni și evrei. Mai sunt și turci, care obișnuiesc să se oprească uneori o bucată de timp aici numai din cauza comerțului și traficului din Constantinopol.” [10, p. 141]

În Galați era și o biserică armeană. În 1661 călătorul bulgar Vlas Koicevici relatează că la Galați: „Catolici sunt 126 de suflete... Aici sunt două mănăstiri de ale schismaticilor (ortodocșilor – n.n.) și două alte biserici de ale lor de lemn, iar armenii au una de lemn” [2, p. 295]. În 1743 călătorul ungar András Patai relatează că „orașul Galați, așezat pe malul Dunării, odinioară având mulți catolici, acum abia numără 20 de case de catolici” [2, p. 298, 302]. În 1743 misionarul Franciscantonio Manzi relatează că la Galați și în împrejurimi locuiau 50 familii de catolici, biserica fiind din cărămidă, acoperită cu olane și țigla. Ea avea trei imobile – două dughene, o pivniță, care au fost arse în 1739 de ienicerii turci. Mai avea și o vie mică [2, p. 234]. În 1745 misionarul Giovanni Maria Ausilia relatează că la Galați erau 11 familii de catolici [2, p. 447]. În 1762 misionarul Giovanni Hrisostomo dei Giovanni relatează că la Galați erau doar 5 capi de familie [6, p. 206].

Prin Galați Moldova exporta sare. Pe la 1695 sultanul Mustafa II, la sugestia lui Constantin Brâncoveanu, domnul Țării Românești, a emis un firman în care se menționa că la Silistra, Nikopol, Rusciuk și în alte schele din Balcani se vindea „sare cumpărată de tagma negustorilor din părțile Moldovei și din schela numită Galați...” [2, p. 142].

La Galați, în biserica Sf. Gheorghe, închinată la Ierusalim, a fost înmormântat hatmanul Mazapa. În 1722 Filip Orlik, unul din foștii discipoli ai hatmanului, a vizitat Moldova și a menționat că la 10 iunie a sosit „la Galați pe Dunăre (care este – n.n.) într-o poziție frumoasă, dar orașul e sărăcăcios. Locuitorii ne-au primit cu multă cinste și mi-au adus o știucă și un crap mare pentru masă. Seara m-am dus la biserica Sf. Gheorghe, unde am văzut mormântul răposatului Mazepa... ne-a întâmpinat egumenul acestei biserici și mănăstiri..., care ține de muntele Athos.” [14, p. 156] Biserica Sf. Gheorghe din Galați a fost ridicată „prin osârdia dumnealui Hagi Mihalache în timpul lui Istrate Dabija Voievod, în anul 7172, deci 1664, aprilie 1”, așa cum reiese din inscripția bisericii. La construirea ei s-au utilizat materiale de construcție din castrul roman de la Barboși (cartier al Galațiului), iar ctitorul, probabil un negustor, a închinat biserica Sfântului Mormânt de la Ierusalim. Hatmanul Mazepa a fost înmormântat în biserică, în mijlocul navei, într-un mormânt cu boltă construit din cărămizi. Mormântul lui Mazepa a fost refăcut de mai multe ori până când i s-a pierdut urma, odată cu demolarea Bisericii Sf. Gheorghe. În zilele noastre două cartiere (Mazepa I și II) din municipiu poartă numele fostului hatman ucrainean, iar într-un parc de pe strada Basarabiei i s-a ridicat o statuie.

D. Cantemir menționa că la Galați se afla „piața cea mai vestită de pe întregul Danubiu. Aici, de două sau de trei ori în fiecare an, trag navele nu numai din locurile învecinate cu Pontul – din Crimeea, din Trapezunt, de la Sinope, de la Constantinopole – ci (și) din Egipt..., și se întorc încărcate cu lemne din Moldova – de stejar, corn, brad – precum și cu miere, ceară, sare, unt, salpetru și grâne – lucru de pe urma căruia nu puțin câștig dobândesc toți locuitorii Moldovei.” [10, p. 295]

Galații și alte localități din Moldova au suferit mult în timpul confruntărilor militare din ultimul sfert al secolului al XVII-lea. În 1686 Philippe le Masson Du Pont, inginer francez în serviciul statului polonez relatează că Galați, unul din cele mai mari orașe din Moldova, a fost rui-

nat: „Nu se recunosc locurile unde fusese târguri și sate, decât prin ruinele lor și prin roadele pe care le află în vecinătatea lor, semințele răsărind mereu pe pământul care este foarte bun.” [15, p. 258] Situația orașului s-a complicat din nou în timpul ostilităților habsburgico-ruso-otomane din 1735-1739. În 1736 la Ismail au iernat ienicerii. Potrivit relatărilor cronicarului turc Mehmed Sabbî, „temând-se (demnitarii otomani – n.n.) de eventuale atacuri din partea dușmanilor de prin părțile Oceakovului, Moldovei și Hotinului... li s-a poruncit ogeakurilor (campaniilor – n.n.) de tunari și de arabagii (cărugași – n.n.) să ierneze în cetățile Chilia, Ismail și Brăila” [16, p. 459]. Războiul a cauzat otomanilor mari pagube materiale și umane. Potrivit relatărilor lui Ion Neculce „pere turcii ca frundza, de pica pre Dunări în gios, și le aduce Dunărea trupurile pre la Galați și pre la Smil” [6, p. 257].

Condiții favorabile la producerea diferitor bunuri materiale și poziția geografică propice efectuării schimbului de mărfuri permitea localnicilor să câștige bani pentru produsele lor. Prin schela Galați domnul Moldovei trimitea la Istanbul cantități mari de produse alimentare sub formă de zaherea. În 1757–1758 Scarlat Ghica, domnul Moldovei, comunica „la Poartă că în schela Galați au fost încărcate 19300 chile de grâu și 2700 chile de orz, în diverse vase. În același timp, se promite că vor fi depuse toate eforturile pentru transportarea la schelă a întregii cantități de zaherea, în afară de cea necesară pentru însămnantare.” [6, p. 258] În aceeași perioadă Scarlat Ghica comunica la Poartă „că după dezghețarea Dunării au fost trimise la Constantinopol prin schela Galați, o dată 98900 chile de zaherea și altă dată 48104 chile...”, în total circa 147 mii tone de zahirea. Orașul Galați servea ca loc de staționare a marilor demnitari otomani în timpul trecerii lor prin Moldova. În 1757–1758 Scarlat Ghica comunica unui vizir „că au fost trimiși oameni ca să pregătească cele trebuincioase la menzilirile (locuri de staționare – n.n.) Sultan Kișlaşi și Galați, pe unde urma să treacă vizirul, care iernase la Babadag și se îndrepta spre Moldova” [13, p. 629]. În 1782 călătorul polon Josef Mikocha relatează: „Orașul Galați

nu are mai mult de trei sute de locuitori (capi de familie – n.n.) constând din greci, români, armeni și evrei. Mai sunt și turci, care obișnuiesc să se oprească uneori o bucată de timp aici numai din cauza comerțului și traficului din Constantinopol. Portul este întotdeauna plin de corăbii care vin aici de la Constantinopol ca să ia grânele și celelalte furnituri, pe care domniile Moldovei și Țării Românești trebuie să le predea Porții.” [2, p. 266] Din cauza dominației otomane populația orașului Galați nu creștea, numărul ei limitându-se la 300 de familii.

Călătorul turc anonim din 1740 menționează că la Galați își avea „reședința un serdar (comandant – n.n.) de ieniceri, fiind pus anume la cererea intendentului pescăriei și a boierilor pentru a ține în frâu pe numeroșii lazi care vin acolo ca salahori și dau adeseori prilej de încăierări. Schela Galați este frecventată de corăbii din Constantinopol și Egipt. La Constantinopol se exportă cherestea și sare în droburi.” [13, p. 499-500] Cu transportarea produselor alimentare, colectate de la plugarii români din Moldova se ocupau unii militari turci din kadiatul Brăila, care supravegheau încărcarea cerealelor în corăbiile venite din Istanbul la schela Galați de către unii întreprinzători particulari. Raguzanul Stephan Raicevici, care din 1775 a fost agent neoficial al austrieșilor în Principate, relatează: „Vara trag în porturile Galați și Brăila, așezate pe malurile Dunării, un număr mare de vase turcești, care aparțin lazilor, ce navighează de la Trapezunt și care sunt toți ienicerii... Muntenii și moldovenii sunt siliți să-și trimită toate grânele în aceste două târguri, unde negustorii... cumpără după cum vor ei atât în ceea ce privește prețul, cât și măsura. De obicei, bieții țărani sunt foarte mulțumiți când se pot întoarce vii și nevătămați în bordeiele lor și sunt foarte fericiți când aduc ceva bani. De obicei, ciurma contribuie în acest timp să facă șederea în cele două porturi încă și mai primejdioasă.” [6, p. 301, 308-309] În 1784–1785 vizirul Iusuf pașa comunica „serdarului de Galați că supusul creștin... Bedros efendi, saraful transportului fiscalului de stat, împreună cu asociatul său Megarâ, având capital de câte 50 de pungi de aspri, în

total 100 de pungi, au dificultăți la transportul de zaherea din schela Galați. În acest sens i-au scris serdarii, atât valiul de Oceașkov cât și Ali pașa, serasker de Ismail, că au greutăți din partea lazilor, a negustorilor de kapan (din Istanbul – n.n.)”. Beii cu ienicerii lor tot mai des îndeplineau funcția de păzitori ai orașului Galați de atacurile dușmanilor interni și externi. La 24 octombrie 1786 sultanul Abdul Hamid I beiu turc din acest oraș de pe malul Dunării „în locul decedatului Osman aga de ieniceri... din schela vecină a Galaților a fost numit zabitul Mehmed ca să se ocupe cu încărcarea și transportul vaselor cu zaherea, iar ca serdar (comandant – n.n.) la aceeași schelă a fost numit Iakub din campania... (a) 64-a, care a dat dovadă că este un bun administrator al neferilor (ostașilor – n.n.), având grijă și de paza orașului și de transportul zaherelei” [6, p. 309].

Autoritățile turcești împreună cu cele moldovene rezolvau diferendele apărute între întreprinzătorii de la Istanbul și vameșii de la Galați. La 9 noiembrie 1786 Abdul Hamid I poruncea lui „Ibrahim stegar... al marelui vizirat, numit mubașir al serdarului de Galați... și voievodului Moldovei (Constantin Mavrocordat) să rezolve pricina creștinului... Bedros, saraf al monetăriei împărătești care având vase pentru negoț de zaherea, la Galați, a ajuns la încurcături bănești cu vameșii de Galați... și cu asociatul său Macarie..., de la care avea de luat o sută de pungi de aspri” [6, p. 391-392]. La 1 octombrie 1795 domnul țării Alexandru Calimachi anunța Poarta că chestiunea abordată de negustorii kapanului din Istanbul care s-au plâns împărăției „că domnul nu procură și nu transportă zaherea la schela Galați pentru aprovizionarea capitalei” urma să fie rezolvată până la Sf. Dumitru [6, p. 362].

Prin Galați la Istanbul era transportat și materialul de construcție, pregătit în Moldova pentru capitala otomană. La 16 aprilie 1788 sultanul cerea domnului Moldovei „să procure și să expedieze 1136 bucăți de scânduri de tei... la schela Galați. De aici fiind încărcate în vase, urmau să fie transmise la Poartă.” [6, p. 318]

Uneori, produsele alimentare, colectate de la plugarii moldoveni pentru turci și aduse

în Galați, autoritățile otomane le transportau la depozitul imperial din Isaccea. La 18 aprilie 1787 Abdul Hamid I i-a poruncit domnului Moldovei Alexandru Ipsilnati ca „toată cantitatea de făină rămasă între cetatea Oceașkov și Moldova să fie transportată la schela Galați și predată nazârului Brăilei... Apoi zahereaua de mai sus să fie încărcată în vase, transportată și predată intendentului de hambar... din Isaccea.” [6, p. 402] La Galați se opreau și unii negustori străini care transportau produse alimentare la Istanbul. Dintr-o scrisoare nedată din secolul al XVIII-lea se vede că negustorul Popovici din Austro-Ungaria a încărcat grâu la Zimnicia (Bulgaria actuală), pe care l-a transportat la Istanbul, făcând o oprire în portul Galați [2, p. 394]. La mijlocul secolului al XVIII-lea călătorul francez Charles-Claude de Peyssonnel relatează că „de la Vidin la Galați trebuie să închiriezi vase anume. Chiriile sunt de obicei de la 28 până la 30 de piaștri și de la Rusciuk la Galați de la 15 până la 20. Orașul Galați este schela cea mai însemnată din Moldova. Acest oraș se află sub autoritatea unui dregător moldovean numit de voievod – are titlul de pârçălab. În toate orașele Moldovei este câte un ofițer turc, numit beșli-agasî de care ascultă musulmanii stabiliți acolo sau care vin acolo pentru treburile lor. Cele mai multe mărfuri îndreptate spre Moldova sunt debarcate la Galați și tot acolo se imbarcă cele care vin din Moldova.” [6, p. 409] De posibilitățile Moldovei de a exporta materie primă prin intermediul portului Galați erau cointerestate și unele mari țări europene. În anul 1775 Rusia a înființat primul consulat local, iar în anul 1805 Franța și Anglia au organizat vice-consulate.

Însă la Galați soseau și negustori care tindeau să cumpere de la țărani români cereale la prețuri derizorii pentru a le vinde cu mare profit în capitala otomană. Pe la 1800 autoritățile Moldovei cereau celor din Istanbul să regleze mai strict aceste tendințe, care periclitau interesele producătorului român și ale cumpărătorului din Istanbul. Aceste și alte nelegiuiri urmau a fi curmate în conformitate cu firmanul lui Selim al III-lea din 29 septembrie 1802, care prevedea cumpărarea produselor alimentare

din Moldova fixate doar în Galați de către negustorii numiți de către Poartă [2, p. 402].

La Galați activa și un șantier de construcție a vaselor fluviale și maritime. La mijlocul secolului al XVIII-lea Peyssonnel relatează că în Galați „sunt chiar mai multe șantiere unde sunt construite, foarte ieftin, vase de negoț de orice mărime pentru navigație pe Marea Neagră și pe Dunăre. Mi s-a spus la Galați că erau tot atât de bune catargele din Moldova ca cele din nord”, adică din țările scandinave [2, p. 627]. În 1768 agentul comercial german Nicolaus Ernst Kleeemann relatează că la Galați sunt „vase mari cu trei catarge, care de cele mai multe ori erau încărcate cu grâne pentru Constantinopol. De asemenea, se construiau atunci (altele) la șantierul de acolo.” [13, p. 326] În 1779 Georg Lauterer menționează că „la Galați se mai află un șantier important de vase, în care anual se construiesc aproape 10-12 corăbii maritime noi cu 2 și 3 catarge și se repară mai multe corăbii vechi, de aceea, se face mare consum anual de stejar și alte lemne bune pentru construirea de nave, precum și de gudron, smoală, cânepă și fierărie, primele sunt procurate din Moldova și Polonia la preț foarte ieftin, iar cuiele și fierăria sunt aduse din Bosnia”. La 25 iulie 1787 marele vizir Iusuf pașa ordona domnilor Moldovei și Munteniei să trimită prin brațul Sulina „cele două galioane... construite la schela Galați, având lungime de câte 45 de arșinuri” [6, p. 326]. În 1794-1796 marele vizir Izzet Mhmed pașa cerea domnului țării Mihai Suțu „să trimită prin schela Galați, cheresteaua ce se tăia din pădurile moldovenești fiind necesară pentru galioanele... arsenalului amiralității... deoarece în schele de mai sus era numai un rest de 27 stâlpi și grinzi..., 200 000 fiind lipsă, poruncește ca cheresteaua să fie adusă cu plutele, să fie încărcate în vase la schela Galați și trimisă în grabă, cât timp marea este liniștită” [6, p. 386]. Potrivit scrisorii consulului austriac Merchelius din București, negustorul Atanasie Sakelarie urma să trimită din Galați la Rusciuc caice, boia, plumb și lână [6, p. 414].

În timpul războaielor ruso-turce din sec. XVIII și începutul secolului al XIX-lea, orașul Galați a suferit din cauza ambelor armate be-

ligerante. În 1780 diplomatul polon Kajetan Chirzanowski relatează că „orașul Galați, așezat pe Dunăre, a fost ars de turci în timpul ultimului război, ca să scoată din el pe muscali, ce țineau aici o garnizoană destul de puternică. Acum însă a fost construit din nou mai regulat și mai frumos. Pârcălabul (chelarul) dregătoriei... este guvernatorul orașului și comandantul portului. În port sunt magaziile moldovenilor și muntenilor în care se așază produsele ce urmează a fi transportate în Marea Neagră: vinuri, multe fructe uscate, lână, piei, sare etc. Pe uscat sunt duse la Constantinopol vitele (bovinele – n.n.) și caii. [...] Armenii din Polonia se ocupă cu negoțul Turciei cu Polonia și vin aici în portul Galați, de unde se duc sau pe mare sau pe uscat la Constantinopol. Locuitorii acestei țări socotesc că sunt două momente mai potrivite pentru navigația pe Marea Neagră, anume primăvara în aprilie și toamna în septembrie. Dacă e vântul bun te duce din Dunăre pe Marea Neagră până la Constantinopol în trei zile.” [13, p. 451] În 1798 călătorul francez Joseph Parant relatează că „portul Galați este schela cea mai însemnată din Moldova. Este așezat pe țărmul de miazănoapte al Dunării, cam la 40 leghe de gurile ei. Acest oraș este sub autoritatea unui dregător moldovean, pe care-l ține domnul acolo cu titlul de pârcălab. Ca în cea mai mare parte din celelalte orașe, acolo se mai află un dregător turc numit beșli-aga, pentru a exercita autoritatea asupra musulmanilor, ce se află acolo, și a judeca pricinile lor. La Galați este locul de desfacere pentru cele mai multe din mărfurile trimise în Moldova și în țările vecine. Cel puțin acolo se încarcă aproape toate cele care pleacă din Moldova.” [17, p. 1305] În martie 1806, din Iași demnitarul rus A. Ciartoriiski primea știrea că pâinea adunată de cu toamnă (1805) la Galați era încărcată în corăbii pentru a fi transportată la Istanbul [18, p. 618].

În 1806 guvernul rus și-a introdus trupele sale în Principatele fără a declara război Imperiului Otoman. După intrarea trupelor ruse în cetățile otomane de pe teritoriul Moldovei (în afară de Ismail) s-a început „inventarierea” trofeelor de război. Un interes deosebit prezentau vasele fluviale din orașele Reni și Galați, care

puteau fi înarmate și utilizate în scopuri militare. La 6 ianuarie 1807 generalul Meiendorf raporta comandantului rus din Principate, Michelson: „Am trimis din partea mea la Reni și Galați pe căpitan-locotenentul Akimov pentru cercetarea vizuală a bărcilor și altor genuri de vase și acum printr-un raport el mi-a transmis că a găsit în Reni 4 bărci mari cu o lungime de circa 10 picioare, 6 mici. Toate aceste vase pot avea artilerie: câte un tun (de calibru de – n.n.) 6 ori 8 funturi și 4 falconete la o barcă mică... Dar toate acele vase urmează a fi întărite cu membri suplimentari (de echipaj pentru deservirea – n.n.) artileriei, iar pentru tunuri se cer a fi construite afeturi” [19]. Pe 31 mai 1807 maiorul Beratov raporta superiorilor că turcul Pambukci din Reni trimitea cereale din hambarele din acest oraș otomanilor, care se aflau în cetatea Ismail, asediată de trupele ruse. Fiind arestat, Pambukci cu încă trei familii de turci numărând 39 persoane (15 de sex masculin și 24 – feminin), au fost trimise la Galați [20].

După 1812 importanța orașului Galați creștea tot mai mult. Începând cu anul 1834, vapoare cu aburi austriece făceau deja curse regulate până în Galați. Aici se făcea un important comerț de tranzit cu țările germane. Sporea importanța construcției de nave militare de mari dimensiuni. În 1850 Statele Unite ale Americii și-a deschis la Galați un viceconsulat, transformat în 1858 în consulat.

Fiind menționat pentru prima dată în sursele istorice în 1445 localitatea Galați după ocuparea Chiliei (1484) și a Reniului (1621) a devenit unicul port al Moldovei, prin intermediul căruia locuitorii ei făceau legături economice intense cu orașele de pe litoralul pontic și chiar din Marea Mediterană. Însă din cauza dominației străine numărul locuitorilor din oraș creștea foarte încet. Orașul a început să se dezvolte mai repede după ce, treptat, a fost lichidată dominația străină asupra spațiului românesc extracarpatic.

Referințe bibliografice:

1. *Călători străini despre Țările Române*. Vol. VI. București, 1976.
 2. *Călători străini despre Țările Române*. Vol. IX. București, 1997.
 3. Giurescu C.C. *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*. București, 1997.
 4. *Călători străini despre Țările Române*. Vol. I. București, 1968.
 5. Ciurea D. *Câteva date pentru istoricul Galaților (sec. XVI-XVII)*. În: Studii și cercetări științifice. Istorie. Anul VIII, fasc. I, 1957. Ed. Academiei Române.
 6. *Catalogul documentelor turcești*. Vol. II (1455–1829). Întocmit de M. Guboglu. București, 1965.
 7. *Călători străini despre Țările Române*. Vol. III. București, 1971.
 8. *Călători străini despre Țările Române*. Vol. IV. București, 1972.
 9. *Călători străini despre Țările Române*. Vol. V. București, 1973.
 10. *Călători străini despre Țările Române*. Vol. VII. București, 1980.
 11. În 1632 Bonici mai relata că în Galați se aflau 20 case de catolici. *Călători străini despre Țările Române*. Vol. V.
 12. *Călători străini despre Țările Române*. Vol. VIII. București, 1983.
 13. *Călători străini despre Țările Române*. Vol. X, partea I. București, 2000.
 14. Cantemir D. *Descrierea stării de odinioară și de astăzi a Moldovei*. Vol. II. București, 2007.
 15. *Cronici turcești privind Țările Române*. (Extrase). Vol. III.
 16. *Letopisețul Țării Moldovei*.
 17. *Călători străini despre Țările Române*. Vol. X, partea a II-a. București, 2001.
 18. Hurmuzaki. E. *Documente privind istoria României*. (Seria nouă). Vol. IV. București, 1974.
 19. Arhiva de Stat Istoric-Militară a Rusiei (A.S.I.M.R.), F. 14 209, r. 5/165, d. 1, f. 2.
 20. A.S.I.M.R., F. 14 209, r. 5/165, d. 31, f. 16, 20.
- Notă:** Articolul a fost elaborat în cadrul proiectului științific 20.8009.0807.19 *Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii*.